

Ahlâkın Arka Sokakları: 18. Yüzyıl Osmanlı İstanbulu'nda Fuhuş ve Ceza

Orlin Sabev (Orhan Salih)

Bulgaristan Bilimler Akademisi Balkanoloji Enstitüsü

Ahlâksız davranışlı bazı İstanbul sakinlerini kınayan ve *Risâle-i Garîbe* olarak bilinen 1132/1719-1720 tarihinde istinsah edilmiş anonim bir eserin müellifi, “usulden hariç” ve “edebden beri” olan herkesi kendi ayıplarıyla takdir eylemeyi amaçlayıp¹ oldukça sert sözler kullanarak “Zindan Kapısı’nda dolaşıp orospu kurtaran kürekçiler”, “Yedikule’de debbağlarla ihtilat eden fahişeler ve puştlar”,² “bir fahişe ile muamele edip sonra nikâhla alan hayvanlar ve kafirler ve cühudlar”, “avrata mail olup orospu için تنها sokakları bekleyen hınzırlar”³ ve “fahişesine kız karındaşı ve puştuna biraderimdir deyen zalimler”⁴ gibi edepsiz kişileri tenkit etmektedir. Hayat prensipleri dinî ahlâka bağlı olan toplumun fuhuşa karşı genel tutumu da farklı değildi. Enderunlu Fazıl’ın 1793 yılında yazdığı *Zenânnâme*

•••••

¹ Hayati Develi (haz.), *XVIII. Yüzyıl İstanbul Hayatına Dair Risâle-i Garîbe* (İstanbul: Kitabevi, 2001), s. 19.

² Develi, s. 23.

³ Develi, s. 31.

⁴ Develi, s. 43.

mesnevisinde birçok minyatürle de resmedilmiş bir fahişenin hanesine yapılan mahalle baskını sahnesi mahalle imamı başta olmak üzere halkın fuhuşa karşı olumsuz tutumunu bariz bir şekilde sergilemektedir.⁵

Bize ulaşan anlatı kaynaklarında fuhuşa karşı sergilenen kınayıcı yaklaşımın ötesine varılmadığı gibi devletin ürettiği belgelerde de suç sayılan fuhuşa bulaşanların ahlâkî ve dinî bakımdan kınamanın bir yasal uzantısı olarak cezalandırılması söz konusudur. Kınama ve cezanın geri planında kalan değişik insan hikâyeleri yani fuhuşun sosyal boyutları hakkında bilimsel bilgimizi büyük oranda dolaylı olarak üretmek gerekir. Leslie Peirce, Orta Doğu'da cinselliğin tarih-yazımı hakkında yaptığı bir genel değerlendirmede fakirlerin cinsel hayatı hakkında, özellikle fuhuş meselesine gelince, bilgilerimizde ciddi boşluklar varolduğundan söz etmektedir.⁶ Aslında konuyla ilgili Osmanlı idaresi altında bulunmuş olan değişik şehirler ve bölgeler için kayda değer araştırmalar mevcutken,⁷ ayrıca İstanbul'da fuhuş

5 Enderunlu Fazıl, *Zenânnâme. Kadınlar Kitabı. The Book on Women*, ed. Filiz Bingölçe (Ankara: Alt Üst Yayınları, 2006), s. 196-200.

6 Leslie Peirce, "Writing Histories of Sexuality in the Middle East", *American Historical Review* 114/5 (2009), s. 1333.

7 Abdul-Karim Rafeq, "Public Morality in 18th Century Ottoman Damascus", *Revue du Monde Musulman et de la Méditerranée* 55-56/1-2 (1990), s. 180-196; Khaled Fahmy, "Prostitution in Egypt in the Nineteenth Century", in *On the Margin of the Modern Middle East*, ed. E. Rogan (London-New York: I. B. Tauris, 2002), s. 77-103; Jens Hanssen, "Public Morality and Marginality in Fin-de-siècle Beirut", *Outside On in the Margin of the Modern Middle East*, s. 183-199; Elyse Semerjian, "Sinful Professions: Illegal Occupations of Women in Ottoman Aleppo, Syria", *On in the Margin of the Modern Middle East*, s. 60-85; Elyse Semerjian, "Sinful Professions: Illegal Occupations of Women in Ottoman Aleppo, Syria", *Hawwa* 1 (2003), s. 60-85; Elyse Semerjian, *Off the Straight Path: Illicit Sex, Law, and Community in Ottoman Aleppo* (Syracuse: Syracuse University Press, 2008); Eugenia Kermeli, "Sin and the Sinner: *Folles Femmes* in Ottoman Crete", *Eurasian Studies* 1/1 (2002), s. 85-96; Nicolas Vatin, "Une histoire d'amour, de mort et de mer a Rhodes en 1573", *Archivum Ottomanicum* 23 (2005), s. 309-334; Fikret Yılmaz, "Zina ve Fuhuş Arasında Kalanlar: Fahişe Subaşıya Karşı", *Toplumsal Tarih* 220 (2012), s. 22-31; Olga Todorova, "Prostitutsiyata v bilgarskite zemi prez ranite vekove na osmanskoto vladiçestvo" [Osmanlı İdaresinin Erken Dönemi

meselesi de ciddi çalışmalara konu olup daha fazla geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemleri üzerine ağırlaşan bu araştırmalardan⁸ farklı olarak çalışmamızda arşiv belgelerine dayanarak şimdiye kadar az çok ihmal olunan ya da kısmen incelenen 18. yüzyıl Osmanlı İstanbulu'nda fuhuş meselesine değineceğiz.⁹

“Neden İstanbul ve neden 18. yüzyıl İstanbulu?” sorusuna gelince şunu belirtmek gerekir ki, İstanbul, bir yandan öteden beri dünyanın en büyük şehirlerinden biri olup daima yoğun nüfusa sahip

.....

Bulgar Topraklarındaki Fuhuş], *Granitsi na grajdanstvoto: evropeyskite jeni mejdu traditsiyata i modernostta [Yurttaşlığın Sınırları: Gelenek ile Yenilik Arasında Avrupa Kadınları]*, ed. Krassimira Daskalova ve Rayna Gavrilova (Sofya: LIK, 2001), s. 63-78.

- 8 Hakkı Arayan, “Tarihte İstanbul Fahişeleri”, *Tarih* (Haziran 1951), s. 285; İhsan Birinci, “Ahlâk Zabıtasının Tarihçesi”, *Hayat Tarih Mecmuası* 11 (1967), s. 51-53; Reşad Ekrem Koçu, “Eski İstanbul'da Ahlâk Zabıtası”, *Hayat Tarih Mecmuası* 5 (1970), s. 13-18; Zafer Toprak, “Fuhuş”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 3 (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, 1994), s. 342-345; Rifat N. Bali, “Yirminci Yüzyılın Başlarında İstanbul'un Fuhuş Âleminde Yahudilerin Yeri”, *Devlet'in Yahudileri ve "Öteki" Yahudi* (İstanbul: İletişim, 2004); Rifat N. Bali, *The Jews and Prostitution in Constantinople: 1854-1922* (İstanbul: The Isis Press, 2008); Ebru Boyar, “Profitable Prostitution: State Use of Immoral Earnings for Social Benefit in the Late Ottoman Empire”, *Bulgarian Historical Review* 1-2 (2009), s. 143-157; Müge Özbek, “The Regulation of Prostitution in Beyoğlu (1875-1915)”, *Middle Eastern Studies* 46/4 (2010), s. 555-568; Fariba Zarinebaf, *Crime and Punishment in Istanbul, 1700-1800* (Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 2010); Kemal Yakut ve Aydın Yetkin, “II. Meşrutiyet Döneminde Toplumsal Ahlâk Bunalımı: Fuhuş Meselesi”, *Kebikeç* 31 (2011), s. 275-307; Aydın Yetkin, “II. Meşrutiyet Dönemi'nde Toplumsal Ahlak Bunalımı: Fuhuş Meselesi”, *Tarihin Peşinde* 6 (2011), s. 21-24; Mark David Wyers, *“Wicked” Istanbul: The Regulation of Prostitution in the Early Turkish Republic* (İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 2012); Aytu Çakıcı, “Immoral Earnings: Portraying Prostitutes in Ottoman Turkey”, www.inter-disciplinary.net/wp-content/uploads/2010/04/cakicipaper.pdf (erişim tarihi 11.09.2016).
- 9 Osman Köse, “XVIII. Yüzyıl Sonraları Rus ve Avusturya Savaşları Esnasında Osmanlı Devletinde Bir Uygulama: İstanbul'da İçki ve Fuhuş Yasağı”, *Turkish Studies* 2/1 (2007), s. 104-123; Marinos Sariyannis, “Prostitution in Ottoman Istanbul, Late Sixteenth - Early Eighteenth Century”, *Turcica* 40 (2008), s. 37-65; Zarinebaf, s. 86-111; Wyers, s. 54-55.

olan bir yerleşim merkezi, öte yandan başkent, askerî üs ve liman şehri olunca burada gözlemlenen fuhuş hadisesinin boyutları da nispeten daha ciddi idi. 18. yüzyıla gelindiğinde ise değişik nedenlerden dolayı fuhuşun yaygınlaşması –ya da fuhuş meselesinin daha iyi belgelenmesi– ile beraber asrın sonuna doğru bir de kurumsallaşma gidişatı da söz konusudur.

Cinsel suçlarla ilgili araştırmalarda genelde iki tür kaynak kullanılır ki, bunlardan biri şer’i mahkeme sicilleri,¹⁰ diğeri ise devlet görevlilerinin arasındaki resmi yazışmalardır. Her iki tür kaynak sadece gerek mahkemeye, gerekse devlet makamlarına yargılanmak için bildirilen olaylar hakkında bilgi verdiğini belirtmek gerekir. Kayıt dışında kalan çok daha sayıda olay söz konusu olduğu tahmin edilebilir. Ayrıca şer’i kayıtlarda cinsel suçlarla ilgili dava örneklerinin sayısı nispeten azdır çünkü bu suçların ispat edilmesi birhayli zordu.¹¹ Esasen cinsel suçların kurbanlarının açtıkları davaları içeren mahkeme kayıtlarının dışında çalışmamızda devlet görevlilerinin arasındaki resmi yazışmalarını kullanmaktayız ki, bu yazışmalarda daha çok cinsel suç işlemiş şahıslar söz konusu olup devletin cinsel suçlarla ilgili kaygıları ve ele aldığı tedbirler gösterilmektedir.

İslâm ve Osmanlı Ceza Hukuku’nda Fuhuş Meselesi

Şeriata göre evlilik haricinde herhangi bir cinsel ilişki gayri-meşru yani zina sayılır. Sadece evli çiftin girdiği cinsel ilişki meşrudur çünkü Allah’ın iradesiyle ancak bu şekilde soyun devamlılığı sağlanabilir. Kadın meşru kocası veya efendisinden başka bir erkekle, erkek ise dörde kadar meşru karısı ve kadın kölesi (cariye) dışında bir kadınla cinsel ilişkiye girdikleri zaman zina işlerler.¹² Bazı araş-

.....

10 Örneğin bk. Leslie Peirce, *Morality Tales. Law and Gender in the Ottoman Court of Aintab* (Berkley-Los Angelis: University of California Press, 2003); Zübeyde Güneş-Yağcı, “Osmanlı Taşrasında Kadınlara Yönelik Cinsel Suçlarda Adalet Arama Geleneği,” *Kadın/Woman* 2000 6/2 (2005), s. 51-81; Esra Yakut, “Tanzimat Dönemi’nden Önce Osmanlı Hukuku’nda Evlilik Dışı İlişkilere Verilen Cezalar”, *Kebikeç* 31 (2011), s. 261-274.

11 Peirce, *Morality Tales*, s. 353-354; Sariyannis, s. 38-39; Çakıcı, s. 2-3.

12 Colin Imber, “Zinā in Ottoman Law”, *Contributions à l’histoire économique*

tırmacılara göre şeriatın zina için öngördüğü recm yani taşlanarak öldürme ve şiddetli dayak (100 değnek) gibi hadd cezalarının uygulanması pek kolay değildi. Çünkü bu cinsel suçun saptanması için dört güvenilir erkeğin tanıklığı gerekir ve ayrıca da pek çok durumda yarı sahiplik kavramı (*şübbetül-milk*) zinaya girişen kadının gayrimeşru cinsel ilişkide bulunduğu erkeğin rehinesi yani kölesi olarak tanınmasına imkân sağlıyordu.¹³ Bu durumda zina suçunun cezalandırılmasında Osmanlı topraklarında şer'i hukuktan çok örfi hukukun uygulandığı görülmekte ve kanunların daha işlek olduğu sanılmaktadır. Henüz Fatih II. Mehmed'in çıkardığı kanunlarda zina ile ilgili maddeler mevcuttur. Bundan sonra çıkarılan kanunnameler de, özellikle Kanuni I. Süleyman'ın kanunnamelerinde zina gibi cinsel suçlar daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Kanunun zina için öngördüğü cezalar cinsiyeti bakmaksızın suçlunun medeni haline (evli/bekâr ya da dul), yasal statüsüne (özgür/köle) ve mal varlığına (zengin/orta halli/yoksul) göre belirlenen para cezaları idi.¹⁴

Ancak şeriatın öngördüğü bedeni (siyaset) cezaların uygulanması da pek nadir sayılmaz. Mehmed Neşri'ye göre zina suçlarını da kanunnameye dahil eden Fatih II. Mehmed fuhuş yapanlarını sevmediği için erkek kadın bakmaksızın zina işledikleri için suçluları helak edip fuhuşun "kökünü kesmişti".¹⁵ Selâniki Mustafa'ya göre III. Murad döneminde 1596 yılında beraber eğlenmeye cesur olduklarından dolayı beş fahişe kadın ile bir levend idam edilmiş, iki sipahi ise hapsolünmüştü.¹⁶ Tarihçi Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa'nın anlatımlarında 1680 yılında İstanbul Aksaray'da kocası seferdeyken zimmî bir gençle evlilik dışı ilişkide bulunmuş olan Müslüman kadının taşlanarak öldürülmesi olayı Osmanlı tarihinde recm cezasının uygulanmış olmasına dair tek bir örnektir.¹⁷ Bunun dışında yine 17. yüzyılda Balıkesir'de zina suçunu işleyen bir kadın ve erkeğe recm

.....

et sociale de l'Empire ottoman Collection Turcica 3 (1981), s. 59-92.

13 Droor Ze'evi, *Müslüman Osmanlı Toplumunda Arzu ve Aşk 1500-1900*, çev. Fethi Aytuna (İstanbul: Kitapyayınevi, 2008), s. 69; Esra Yakut, s. 262.

14 Ze'evi, s. 71; Esra Yakut, s. 262-263.

15 Sariyannis, s. 42.

16 Sariyannis, s. 51.

17 Birinci, "Ahlâk Zabıtasının Tarihçesi", s. 53; Esra Yakut, s. 265.

cezası verilmeğe de uygulanıp uygulanmadığı bilinmemektedir.¹⁸ Recm cezasının 17. yüzyıl İstanbul’nda istisna olarak uygulanması bu devirde etkili olan muhafazakar Kadızâdeliler hareketine bağlı olma ihtimali yüksektir. Esas itibariyle İstanbul’da ortaya çıkıp yaygınlaşan hareketin üçüncü safhası Vanî Mehmed Efendi’nin 1663 yılında İstanbul’a gelmesiyle başlayıp 1685 yılındaki vefatına kadar sürmüştür. Sultan IV. Mehmed’in üzerinde büyük etkisi olan Vanî Mehmed Efendi’nin önderliğinde Kadızâdeliler sûfi âyinlerini ve kabir ziyaretini yasaklattırılmış, meyhaneleri de yıktırmışlardır.¹⁹

İslâm ve Osmanlı Ceza Hukuku’nda zina ile fuhuş kavramları arasında kesin bir ayırım olmayıp ikisi de evlilik dışı ilişki olarak nitelendirildiği için fuhuş zina için öngörülen cezalarla cezalandırılırdı.²⁰ Kanunnamelerde kaçırma ve tecavüz, fuhuş, livata gibi cinsel suçlar için hadım etme, sürgün, angarya gibi daha ağır cezalar belirlenmişse de şeriatın öngördüğü idam cezasından söz edilmemektedir.²¹ Fuhuş yapmaya aracılık ederek suç işleyenler için tazir cezası, alın dağlanması, teşhir, para cezaları, bu işi sürekli yapan suçlular için ise yüze kara sürmek, burun ve kulak kesilmesi ve sürgün uygulanırdı.²² Bazı istisnalarda fuhuş yapanlar ya da fuhuş yaptıranlar için astırılarak ya da suda boğdurularak idam cezası verilmiş olmasının dışında Osmanlı Ceza Hukuku’nun uygulanmasında en yaygın cezalandırma usulü hapis ve sürgündü.²³

Kanuni I. Süleyman kanunnamesinde ve Celâlzâde Kanunnamesi’nde fuhuş yapan kişiler için oturdukları mahallenin halkı rahatsız ettiklerinden dolayı mahalle ve şehir dışı ettirmek gibi cezalar uygun görülmüştür. Ancak sürgün cezası hemen uygulanmamak gerekir, ilk önce suçlu kişiye kendi davranışlarını ıslah (*ıslah-ı nefis*) etmek için bir müddet verilirdi.²⁴ Fahişelerin şehirlerden uzaklaş-

18 Esra Yakut, s. 265.

19 Semiramis Çavuşoğlu, “Kadızâdeliler”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, cilt 24 (İstanbul: TDV, 2001), s. 102.

20 Kermeli, s. 84-88; Wyers, s. 46-47; Esra Yakut, s. 262.

21 Ze’evi, s. 74.

22 Esra Yakut, s. 264.

23 Esra Yakut, s. 265.

24 Wyers, 48-49.

tırılması Osmanlı öncesi Arap ülkelerinde de sıkça uygulanan bir tedbirdi.²⁵

Osmanlı Devletinin Fuhuşa Karşı Aldığı Tedbirler

Osmanlı hükümetinin fuhuşla gerek sistematik, gerekse kampanyalı bir şekilde sürekli savaş halinde olduğu söylenebilir. Evliya Çelebi'nin anlatısına göre Kanuni I. Süleyman'ın damadı sadrazam Lütfi Paşa (1539-1541) “padişah divanında bir fahişenin fercini oyup siyaset etmişti”.²⁶ 1564 yılında çıkarılan Kanuni I. Süleyman'ın bir fermanıyla köyden köye dolaşp suç işleyen çingeneler ve çingene fahişelerin kayda geçirilmesi gerekli olup bir sonraki yıllarda bunlar gibi suç işleyenlerin tutuklanıp cezalandırılması emredilmiştir.²⁷ 16. yüzyılda fahişeler pek çok kez İstanbul ve diğer büyük şehirlerden sürgün edilmiş, sefere giden orduyu izlemeleri yasaklanmıştır.²⁸ Askerin İstanbul'a toplandığı zamanlarda da fahişeler Baba Cafer Zindanı'na hapsedilirdi.²⁹ Aynı muamele Ramazan ayında da uygulanırdı.³⁰ İstanbul'da tutuklanan fahişeler genelde Yedikule ve Baba Cafer zindanlarına atılırdı.³¹ Baba Cafer Zindanı'nda birden fazla odalı ve üzeri çatılı bir kadınlar kısmı mevcut olup değişik tarihlerde burada hapsedilen fahişelerin sayısı on ile kırka yakın kadar değişiyordu.³² Hapis cezası sonucunda bir ıslah söz konusu olmamışsa mahkum fahişeler ekseriyetle sürgün edilirdi. Yine Kanuni I. Süleyman'ın saltanat döneminde 1565 yılında Arap Fatı adında bir kadının evinde fahişe olarak çalıştırdığı kadınların Yedikule Zin-

.....

25 Bk. Maya Shatzmiller, “Aspects of Women's Participation in the Economic Life of Later Medieval Islam”, *Arabica* 35/1 (1988), s. 36-58.

26 *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, cilt 1, kitap 1 (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003), s. 124.

27 Kermeli, s. 89.

28 Ze'evi, s. 172.

29 Karaca, s. 153.

30 Karaca, s. 153; Wyers, s. 53; Çakıcı, s. 2.

31 Osmanlı dönemi İstanbul'daki zindanlar için bk. İhsan Birinci, “Eski İstanbul Zindanları”, *Yıllarboyu Tarih* 7 (1981), s. 66-68.

32 Karaca, s. 153.

danı'na hapsolünmaları ve ardından İstanbul'dan sürgün edilmeleri en erken belgelendirilen olaylardan biridir.³³ Çok geçmeden fuhuş meselesi ile ilgili ilk ferman II. Selim tarafından 1567 yılında isdar olunmuştur. Fermanda ahlâk dışı davranışlarıyla bilinen kadınların tespit olunup hapsedilmesi emredilmişken bazı erkekler bu kadınlarla evlenecekleri beyan ettiklerinden dolayı ikinci bir fermanla ancak hemen İstanbul'u terketmek şartıyla evlenmelerine izin verilmiştir.³⁴

1573-1578 tarihleri arasında İstanbul'da bulunan Stephan Gerlach, 1577 yılının Haziran ayında III. Murad'ın da fuhuşa karşı aldığı tedbirlere tanık olmuş ve günlüğünde şunları anlatmaktadır:

Üç gün önce padişah, şehirdeki kadınların kimliğini saptamak, fahişelik yapanları, kocası olmayan kadınları ayırt etmek ve deniz aşırı yerlere göndermek emrini verdiğiinde, bu işle görevlendirilen kişiler, bütün kentteki ve şehir kapılarından girip çıkan kadınları sorguya çektiler, kimin nesi olduklarını, kocaları olup olmadığını, nerede oturduklarını saptadılar veya oranın imamından, ya da papazından kocalarının nerede olduğuna dair bir belge istediler.

Bir zamanlar Sultan Süleyman'ın da fahişeleri böyle saptadığı ve dokuz kadırğa dolusu kadını deniz aşırı yerlere yolladığını söylüyorlar. Ama bu kadınlar sonradan geri gelmişler.³⁵

Stephan Gerlach'ın son cümlesinden anlaşıldığı gibi alınan sıkı tedbirler müspet bir sonuç verememiştir. Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde 17. yüzyılın ortalarında İstanbul'da subaşının gözetiminin altında olan "esnâf-ı zen-kahbegân" (fahişe kadınlar) ve deyyus, pezevenk ve gidiler (kadın satıcıları) esnafları bahsedilmektedir.³⁶ Ayrıca da değişik bölge ve zamanlarda fuhuş için verilen

33 Ahmet Refik [Altınay], *On Altıncı Asırda İstanbul Hayatı (1553-1591)* (İstanbul: Mf. V. Devlet Basımevi, 1935), s. 38; Refik Ahmet Sevengil, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu (1453'ten 1927'ye kadar)* (İstanbul: İletişim, 1990), s. 20; Murat Bardakçı, *Osmanlı'da Seks* (İstanbul: İnkılâp, 2005), s. 232-233.

34 [Altınay], s. 39; Bardakçı, s. 232-233; Kermeli, 88.

35 Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1577-1578*, çev. Türkis Noyan, ed. Kemal Beydilli, cilt 2 (İstanbul: Kitapyayınevi, 2006), s. 600.

36 *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, cilt 1, kitap 2 (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003), s. 477; Bozkurt, 213; Kermeli, s. 92.

cezalarda farklılık söz konusu olabilirdi.³⁷ Yine Evliya Çelebi, 1652 yılında geçtiği Sofya'da bir fahişeden dolayı çıkan kavga nedeniyle valinin emri üzerine şehrin bütün fahişeleri sürgün edildiğini bir kaçının da “şeriat izniyle âlemin ıslahı için gazzazlar içinde köşe başlarına şehir süsü için avize gibi” astırıldığını yazar.³⁸ Seyyah, 1657 yılı Haziran ayında Tulça'dan geçtiğinde Tulça (ya da Yılan/Yılanlı) adası olarak adlandırdığı Tuna deltasındaki ormanlıkta çok sivrisinek olup “İsmail, Kili ve Tulça kalelerinde fâhişeleri tutup çıplak bu adaya bırakırlar, bir gecede sivrisinek, delem sinek ve tatarcık sinek sokmasından o avrat helâk olur” diye anlatır.³⁹ Evliya Çelebi'nin bu anlatısı hayal gücüne bağlı olabileceği tahmin edilmişse de,⁴⁰ sey-yah aynı yıl Aralık ayında dönüşünde Tuna nehrini geçip Tulça'ya ulaşmadan önce Yılanlı Ada'dan yani nehrin deltasından geçerken “yol üzere üç adet fâhişe avratları çıplak olarak Kili hâkimi bırakıp ikisi sivrisinek derdinden tulum gibi şişip ölmüş” gördüklerini, “biri de tulum gibi olmuş, ama sinek yarısından sinek gibi vızlayıp ancak canı çıktı çıkacak kalıp “*hak ettiğini bulmuş*” diye geçip” Tuna nehrini geçtiklerini yazar.⁴¹

18. Yüzyıla gelindiğinde ise Lâle Devri'nde gözlemlenen görkemli saray yaşantısı ve eğlence düşkünlüğü yaşamın cinsellikle ilgili boyutunun önemini daha da artmış olduğu düşünülebilir. Örneğin Şemdanizâde, Damad İbrahim Paşa'yı bu dönemde fuhuşun artmasıyla suçlamaktadır.⁴² Bu yüzyılda düzenlenen şenliklerde fuhuş eğlencenin bir parçası idi.⁴³ 17. yüzyılın ilk yarısında yazılan Nevizâde Atayi'nin ibret vermek amacıyla kötü ahlâk örneği teşkil eden aşk ve sapıklık öykülerinin anlatıldığı mesnevileri yüz yıl sonra

.....

37 Kermeli, s. 94-96.

38 *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, cilt 3, kitap 2 (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006), s. 532-533.

39 *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, haz. Seyit Ali Kahraman, cilt 5, kitap 1 (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), s. 153.

40 Sariyannis, s. 42, dipnot 18.

41 *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, cilt 5, kitap 1, s. 305.

42 Zarinebaf, s. 87.

43 Sevengil, s. 48-49. Fahişelerle eğlenmek daha erken dönemlerde düzenlenen şenliklerin de bir parçası idi. Bk. Sariyannis, s. 51.

yani 18. yüzyılda büyük ilgi görmüş ve özellikle bu öyküler bir çok defa bugün pornografi olarak nitelebileceğimiz minyatürlerle resimlenmiştir. Aynı şekilde 18. yüzyılda yazılan ve cinsel konular içeren Osmanlı metinlerinin bazı nüshalarında pornografik minyatürler söz konusudur.⁴⁴ Bu durum 18. yüzyılda cinselliğin önemi ve gündelik hayattaki yeri artmış olduğuna mı yoksa toplumun bu konuya eski devirlere kıyasla daha rahat yaklaştığına mı işaret eder sorusuna kesin bir cevap vermek zordur. Arşiv kaynaklarının gözden geçirildiğinde cinsel konularla ilgili belgelerin 18. yüzyılda arttığını görmekteyiz. Fariba Zarinebaf’a göre bu durum Müslüman kadınlar tarafından icra edilen fuhuşun bu yüzyılda fakirliğin ve taşradan İstanbul’a gelen nüfusun artmış olduğunun dışında devletin de bu konuda daha sıkı tedbirler aldığını yansıyabilir.⁴⁵ Bunun gerçek hayatta tahmini bir gelişme ile alakalı olup olmadığı konusunda fikir vermek imkânsız olsa da arşiv kaynaklarının ışığında bu dönemde kayda geçmiş olan olayların arka planında devletin ve toplumun konuyla ilgili kaygılarına dair işaretler sezilmektedir. Aynı şekilde Şam’daki fuhuşla ilgili haberlerin 18. yüzyılda yoğunlaştığı gözlemlenmektedir.⁴⁶ 1157/1744-1745 yılında Şam’da fahişelerin idam edilmesine yönelik çıkartılan ve uygulanan fetva da muhafazakar tutumun bir göstergesidir.⁴⁷ Ancak birkaç yıl sonra 1162/1748-1749 yılında Şam valisi şehirdeki fahişelerin sayısı arttığına karşı bunların cezalandırılmasından sakınmış ve daha sonraları başlarına bir subaşı

.....

44 Metin And, *Turkish Miniature Painting: the Ottoman Period* (İstanbul: Dost Yayınları, 1982), s. 14; Günsel Renda, “18. Yüzyıl Osmanlı Minyatüründe Yeni Konular: Topkapı Sarayındaki Hamse-i Atayî’nin Minyatürleri”, *Bedrettin Cömert’e Armağan. Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Beşeri Bilimler Dergisi*, özel sayı (1980), s. 484; Tülay Artan ve Irvin Cemil Schick, “Ottomanizing Pornotopia: Changing Visual Codes in Eighteenth-Century Ottoman Erotic Miniatures”, *Eros and Sexuality in Islamic Art*, ed. Francesca Leoni ve Mika Natif (Surrey: Ashgate Publishing, 2013), s. 157-207.

45 Zarinebaf, s. 87.

46 Rafeq, s. 189.

47 Simeon Evstatiev, “Islam and Social Context: Orthodoxy, Piety and Vice in Damascus and Arabia during the Eighteenth Century”, *Christianity, Islam and Eastern Religions: Normative Text and Sociocultural Context*, ed. Simeon Evstatiev (Sofia: Iztok-Zapad, 2011), s. 127-128.

tayin edip kişi başına ayda 10 kuruş vergi toplamaya başlamıştır.⁴⁸ Aslında Osmanlı devletinde 19. yüzyılın ikinci yarısından önce fahişelerin vergilendirilmesine dair bu müstesna örnek Osmanlı öncesi bazı Müslüman hükümdarlar tarafından da uygulanan bir tedbirdir.⁴⁹

18. Yüzyıl İstanbul'nda Fuhuş Meselesi

18. yüzyıl İstanbul'nda fahişe kadınlar ve onlarla ilişkiye girenler fuhuşun takibiyle üstlenen karakol zabıtalı tarafından suç üstü yakalanıp aldıkları ceza ekseriyetle hapis ve sürgündü.⁵⁰ Tutuklanan fahişeler genelde kanunların icap ettikleri üzerine İstanbul dışına, ekseriyetle adalara sürgün edilirdi. 1714 yılında gerçekleşen bir olayda fuhuş yapan Ayşe ilişkiye girdiği bir yeniçeriye öldürüp tutuklanınca Bursa'ya,⁵¹ 1721 yılında İstanbul'da fuhuş yapan Sinoplu Emine ve Ayşe ise Kıbrıs'a⁵² sürgün edilmiştir.⁵³ 10 Cemazeyilahir 1144/10 Aralık 1731 tarihinde verilen bir buyrultuya göre eklenen listede isimleri verilen ve bu tarihten evvel 7 Ekim-6 Aralık tarihleri arasında İstanbul'un değişik semtlerinde tutuklanan ve Baba Cafer Zindanı'nda hapsedilen 11 fahişe İstanbul dışı edilmiş ve bir kez daha şehre gelip tutuklanırlarsa bu defa ceza olarak Midilli adasına sürgün olunacaklardı. Fahişelerin tutuklandığı yerler Topkapı, Ayvanrasay, Sultanselim Hamamı ve bir berber dükkanı olup, fahişelerden biri ise Sultanselim'deki bir sokakda bir adamla musahabe ederken yakalanmıştır.⁵⁴

.....

48 Ali Karaca, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Fahişe Hatunlara Uygulanan Cezalar: Hapis ve Sürgün", *Hapishane Kitabı*, ed. Emine Gürsoy-Naskali ve Hilal Oytun Altun (İstanbul: Kitabevi, 2010), s. 161; Simeon Evstatiev, s. 129.

49 Bk. Nebi Bozkurt, "Fuhuş", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, cilt 13 (İstanbul: TDV, 1996), s. 213.

50 Zarinebaf, s. 106.

51 Zarinebaf, s. 86-87.

52 Sürgün yeri olarak Kıbrıs hakkında bilgi için bk. Ali Efdal Özkul, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kıbrıs'ta Kalebentler ve Cezirebentler", *Hapishane Kitabı*, ed. Emine Gürsoy-Naskali ve Hilal Oytun Altun (İstanbul: Kitabevi, 2010), s. 130-139.

53 Köse, s. 107.

54 BOA Cevdet Zaptiye, 28/1355 1355.

12 Şevval 1150/2 Şubat 1738 tarihli bir buyrultuya göre Üsküdar'da tutuklanan Fatma ve Ümmühan adında iki fahişe kadının Bozcaada'ya sürgün edilmesi uygun görülmüştür.⁵⁵ 1748 yılında Fatma, Emine, Hanife ve Rukiye isimli dört fahişe ise Sakız adasına sürgün edilmiştir.⁵⁶ 28 Zilkade 1181/16 Nisan 1768 tarihli bir arzdan anlaşıldığı gibi Ayşe ve Fatma adında iki fahişe bir kaç defa İstanbul'dan sürgün edilerek uzaklaştırılmış ancak izinsiz olarak yine İstanbul'a dönüp tekrar fuhuş yapmışlardır. Son olarak ise Karagüm-rük semtinde zindan hasekisi tarafından tutuklanmış ve hapsedilmiş olup Limni adasına sürgün edilmeleri buyrulmuştur.⁵⁷

III. Selim döneminde savaşlarda devam eden başarısızlıklar, ekonomik sıkıntılar ve İstanbul'da fuhuş olaylarının ciddi oranda artmasıyla fuhuş ve evlilik dışı ilişkilerin kısıtlanması ve takip edilmesi için alınan tedbirler daha da yoğunlaşmıştır. 1790 yılında Turhal Şeyhi Mustafa Efendi'nin III. Selim'e bu devirde göze çarpan toplumsal çöküntüyle ilgili bir rüyasını anlatınca padişah yaygınlaşan içki ve fuhuşun kısıtlanması için sıkı önlemler almıştır.⁵⁸ Aslında Turhal Şeyhi Mustafa Efendi 18. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı sarayında etkili olan ve özellikle III. Selim'in üzerinde de nüfuzu büyük olan Nakşibendî tarikatının Müceddidî kolununun takipçisi idi. 17. yüzyılda Kadızâdeli hareketinin hedef olarak aldığı sufi cemaatlerinden birisi olduğu halde Müceddidîler de toplumsal ahlâk konusunda Kadızâdeliler kadar muhafazakar olup eğlenceye karşı idiler.⁵⁹ Sadrazam, III. Selim'e 29 Zilhicce 1204/9 Eylül 1790 tarihinde arz ettiği yazısında şeriatın yasaklarına ve Allah'ın redlerine dayanarak isdar olunan hatt-ı hümayunlar ve fermanlar doğrultusunda sekbanbaşığı, cebecibaşığı, topçubaşı ağalarını ve Galata voyvodasını yanına çağırıp söz konusu hatt-ı hümayunların içeriğini teferruatlı olarak bildirerek meyhanelerin

•••••

55 BOA Cevdet Zaptiye, 25/1236 1236.

56 BOA Cevdet Zaptiye, 88/402I 402I; Esra Yakut, s. 267.

57 BOA Cevdet Zaptiye, 88/435I 435I; Esra Yakut, s. 266.

58 Köse, s. III; Esra Yakut, s. 267.

59 Tülay Artan, "Forms and Forums of Expression: Istanbul and Beyond, 1600-1800", *The Ottoman World*, ed. Christine Woodhead (London: Routledge, 2011), s. 378-380, 391.

kapatılması, kerhanelerin araştırılıp sahipleri cezalandırılması, ah-
 lâksız davranışlarla şüphe yaratan hamamların tespit edilip edepsiz
 delikanlılardan tahliye olunmaları ve fahişe kadınların defolunmaları
 konusunda uyarılmıştır.⁶⁰ Ali Karaca'nın vurguladığı gibi III. Selim
 dönemine ait belgelerde “kerhane” tabirinin kullanımı bu dönemde
 fuhuşun kurumsallaşmaya başladığını ima etmektedir.⁶¹ Sadrazamın
 sultana aynı tarihte takdim ettiği başka bir arzda ise fahişe sınıfının
 defolunması için isdar edilen hatt-ı hümayunların doğrultusunda
 sekbanbaşının meşhur olan fahişelerden ve bazı meyhanecilerden
 ne miktarda defolunduğunu ve isimleri açıklayan bir defter takdim
 etmiş olduğu ifade edilmektedir.⁶² Hatta “ibret-i alem” olsun diye
 birkaç fahişenin boğdurulup İstanbul'un önemli yerlerine astırılması
 düşünülmüştür.⁶³ Bu doğrultuda şeyhülislâmdan olumlu fetva alınıp
 1795 yılında Ağa Kapısı yakınlarındaki bir “imam evi”ne atılan fa-
 hişelerden beş tanınmış fahişe boğdurulup üçü İstanbul'un merkezi,
 Kasımpaşa ve Üsküdar'da olmak üzere astırılmıştır.⁶⁴

Tabii ki alınan her tür tedbirlere rağmen fuhuş meselesinin
 ortadan kaldırılamamış olduğunu 29 Cemazeyilevvel 1213/8 Kasım
 1798 tarihli bir emirden öğrenmekteyiz. Söz konusu emirde Nakli-
 oğlu Mehmed'in damadı Süleyman ve arkadaşları fahişe kadınlarla
 adalardan İstanbul'a gelirken Moda burnuna vardıklarında bir kaç
 kişi üzerlerine saldırıp Süleyman'ı kurşun sıkarak öldüren Merdoğlu
 Mehmed'in tutuklanması emredilmektedir.⁶⁵

Fuhuş meselesinin önemli bir yönü icra edilmesi için imkân
 sağlayan müsait yerlerin varolması ve devletin bu imkânları mümkün
 olduğu mertebede sınırlandırmak için aldığı tedbirlerdir. 19. yüzyıl-
 ın ikinci yarısına kadar nispeten nadir olan kerhanelerin⁶⁶ dışında

60 BOA HAT, 192/9402; 195/9720.

61 Karaca, s. 159.

62 BOA HAT, 209/11176.

63 BOA HAT, 209/11055; Köse, s. 115; Esra Yakut, s. 268.

64 Karaca, s. 154; Köse, s. 115; Esra Yakut, s. 268.

65 BOA Cevdet Zaptiye, 36/1767.

66 Toprak, s. 342; Kermeli, s. 89-90; Ze'evi, s. 173; Kemal Yakut ve Aydın Yetkin,
 s. 276; Fatma Bulut, “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tehlikeli Bir Miras: “Frengi”,
 Tarih Okulu 3 (2009), s. 109-123; Mehrdad Kia, *Daily Life in the Ottoman*

devlet otoriteleri için bir nevi ahlâkın arka sokağı nitelendirilebi-
len başka bir yer İstanbul'un değişik sahil semtlerinde çok sayıda
olan iskele ve etrafındaki bekâr odaları idi ki, bu odalarda genelde
Osmanlı donanmasına bağlı olan levendler ve kalyoncular kalıyor-
du.⁶⁷ Vak'anüvis Mehmed Raşid Efendi'nin *Tarihi*'ne göre 1718'de
Kaptan-ı Derya Süleyman Paşa, kurduğu levend kullukları teşkilatı
vasıtasıyla iskelelerde dolaşan fahişeleri ve onlarla beraber yaşayan
levendleri ihraç etmeye çabalamıştır.⁶⁸ 29 Zilhicce 1202/30 Eylül
1788 tarihinde kapudan paşanın Sultan I. Abdülhamid'e arzettiği
hususla göre kalyoncuların Üsküdar'da Balaban İskelesi⁶⁹ yanında
bulunan bekâr odalarında fahişe kadınlarla bir araya geldiklerinden
dolayı sultanın bunun yasaklanmasına ve bunu yapanların ceza-
landırılmasına dair hatt-ı hümayunu üzerine kapudan paşa bizzat
kendisi kıyafet değiştirip farklı bir görünüşle gizlice gece vaktinde
Üsküdar'daki bekâr odalarına gitmiş, odaların birinde bir kalyoncu
ile bir fahişe kadını yakalayıp hemen tutuklamış, fahişe kadını su-
başıya, kalyoncuyu ise hapsedilmesi ve cezalandırılması için kalyon-
cu kışlasına göndermiştir. Olay bununla bitmemiş, bir daha buna
benzer ahlâksız davranışlara imkân verilmemek için kapudan paşa
kalyoncuların bekâr odalarında oturmamaları ve kalyoncu kışlasına
taşınmaları için sultandan ferman isdar olunmasını arz etmiştir.⁷⁰

Ancak ertesi yıl aynı yerde durumun devam etmiş olduğu an-
laşılmaktadır. Sadrazamın 29 Zilhicce 1203/20 Eylül 1789 tarihini-
de III. Selim'e hitaben yazdığı arzdan Üsküdar'da Balaban iskelesi

.....

Empire (Santa Barbara-Denver-Oxford: Greenwood, 2011), s. 206.

67 Osmanlı İstanbul'unda bekâr odaları için bk. Onur Gezer, "Çizginin
Dışındakiler: Osmanlı İstanbul'unun Aykırı Bekârları ve Bekâr Girer "Melek
Girmez" Odaları", in *Osmanlı İstanbulu II. II. Uluslararası Osmanlı İstanbulu
Sempozyumu Bildirileri, 27-29 Mayıs 2014, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi*, ed.
Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız ve Emrah Safa Gürkan (İstanbul: İstanbul
Büyükşehir Belediyesi, 2014), s. 523-552.

68 Gezer, s. 532.

69 Balaban iskelesi için bk. Mehmet Mazak, "1802 Tarihli Üsküdar İskeleleri ve
Üsküdar Kayıkçılarının Demografik Yapısı", *Üsküdar Sempozyumu II. 12-13
Mart 2004. Bildiriler*, ed. Zekeriya Kurs vs, cilt 1 (İstanbul: Üsküdar Belediye
Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, 2005), s. 63-68.

70 BOA HAT, 11/433; 21/1013; Köse, s. 112; Gezer, s. 533.

yanındaki bekâr odalarında oturan kalyoncuların her gece bazen yirmi, bazense otuz ve belki kırka kadar fahişe kadını odalarına götürüp onlarla eğlendiklerini (*icra-yı mezak*), kapudan paşanın aniden basacağına dair haber aldıklarından dolayı kalyoncuların fahişeleri değişik yerlere uzaklaştırmış kendileri ise gizlenmiş olmalarına rağmen aynı gün sabaha doğru güneş doğmadan kapudan paşa odalarını basarak yaşlı bir kadınla yedi sekiz yaşlı ve emekli kalyoncuyu bizzat yakalayıp kadını subaşıya, kalyoncuları ise kalyoncu kışlasına sevkettiğini, ancak sonrasında kalyoncuların üçer beşer çıkıp odalarına döndükleri hakkında haber alınması üzerine sadrazam, kıyafet değiştiren farklı kimlikle bir kişiyi gönderip, bu kişi söz konusu bekâr odalarının etrafındaki dükkanları yürüten esnafla sohbet edip durumu tashih ettiğini öğrenmekteyiz. Tedbir olarak bundan sonra kalyoncuların sadece kalyoncu kışlasında oturmaları emredilmiştir.⁷¹ Bunun dışında ise sultan yine aynı tarihte isdar ettiği hatt-ı hümayunla donanma ve kara askerinin sefere çıkıncaya kadar İstanbul'da ve Üsküdar, Tophane, Tersane ve başka yerlerde fahişe kadınlar varsa tümünün hapsolünmaları emretmiştir.⁷²

Halbuki bu sorun kalyoncuların kışlaya iskan ettirilmesi ile çözülmemiştir. Sadrazamın 9 Şevval 1204/22 Haziran 1790 tarihli bir buyruktusuyla ilgili takrirden Arnavutköy'ün önünde gemilerinin demiri atan Fazlı Kapudan'ın kalyoncularından dört kişi Üsküdar'da Kuzguncuk köyünün yanındaki bir bahçenin içinde üç fahişe kadınla eğlenirken yakalanıp kayıkhanede hapsolünmüş oldukları bildirilmiş ve bunun üzerine söz konusu buyruktuda isimleri verilen bu üç kişi fahişe kadınla başka beş fahişe kadının Bursa'ya sürgün olunmaları buyrulmuştur.⁷³ Bursa kadısı Mehmed Şerif'in 25 Şevval 1204/8 Temmuz 1790 tarihli ilâmına göre ise buyruktu gereğince söz konusu sekiz fahişe Bursa'ya sürgün edilip bu şehirde oturmak zorunda oldukları ve emir olmadan başka bir yere yerleşmemeleri konusunda tenbih olunmuşlardır.⁷⁴

.....

71 BOA HAT, 19/911; Gezer, s. 533-534.

72 BOA HAT, 13/487.

73 BOA Cevdet Zaptiye, 11/502.

74 BOA Cevdet Zaptiye, 60/2995.

Daha sonraları ise çözüm olarak bekâr odalarının yıktırılmasına varıldığını öğrenmekteyiz. Ahmed Cevdet Paşa'nın *Tarihi*'nde verdiği bilgilere göre Üsküdar'da Balaban İskelesi arkasında ve debbağhane civarında bulunan bekâr odalarında öteden beri eşkiyalık, rezillik ve fuhuş yapıldığından Üsküdar ahalisinin Bâbîâlî'ye ihbar etmesi üzerine bu odaların yıkılması için ferman çıkmış ve 3 Recep 1126/24 Temmuz 1811 tarihinde 200 kadar bekâr odası yıktırılmıştır. II. Mahmud Beşiktaş'ta Yıldız köşkünden odaların yıkılışını bizzat dürbünle izlemiştir.⁷⁵ Balaban İskelesi yanındaki bekâr odalarının ardından Mumhane İskelesi, çarşı içinde ve Toptaşı'ndaki odalar da yıktırılmıştır.⁷⁶ 25 Şevval 1229/19 Ekim 1814 tarihli bir takrirden anlaşıldığı üzere içlerinde fuhşiyat icra edildiğinden Galata ve Kasımpaşa'da bulunan 577 adet bekâr odalarının yıktırıldığında Ömer isimli bir kişinin sekiz odalı evi de yanlış olarak yerle bir edilmiştir.⁷⁷

Kaynaklardan anlaşıldığı gibi fahişelerle ilişkiye giren en çok bekâr askerlerdi.⁷⁸ Ancak fahişelerle ilişkiye giren din adamları ile ilgili mevcut belgelerin sayısı da az değildir. 17. yüzyılın sonralarına ait Eyüp ve Kasımpaşa semtlerinde imamlık görevinde bulunan kişilerin fahişelerle ilişkiye girdiklerine ilişkin örneklerin yanı sıra,⁷⁹ 18. yüzyılda bu örneklerin sayısı artmaktadır.

Örneğin 1705 yılında yazılan bir ilâmdan Kanlıca'daki İskender Paşa Camii'nin müezzini olan Ubeydi ibni Mustafa "suçtan yana" (*dai-i şakavet*) olup bir kaç defa tenbih olunmuş olduğu halde bir gece evi basılıp fahişelerle "haylazlık" (*enva-i fesad*) yaparken yakalanıp firar ettiğinden müezzinlik hizmeti otuz günden fazla icra edilmemiş ve Ubeydi'nin yerine başka birinin tayin olunması rica olunmuş olduğu anlaşılmaktadır. Takdim edilen ilâm üzerine 25 Cemazeyilahir 1117/14 Ekim 1705 tarihinde yeni müezzinin tayini buyrulmuştur.⁸⁰ Müezzinlik görevinde bulunmuş olan başka

.....

⁷⁵ Koçu, s. 16; Gezer, s. 543; Karaca, s. 160.

⁷⁶ Karaca, s. 160.

⁷⁷ BOA HAT, 287/17226.

⁷⁸ Zarinebaf, s. 87.

⁷⁹ Zarinebaf, s. 98.

⁸⁰ BOA Cevdet Zaptiye, 12/557.

bir kişinin dahil olduğu fuhuş olayı 1778 yılında kayıtlara geçmiştir. Mevcut olan belgeye göre cebehanenin yanında olan Mehmed Paşa Camii'in müezzinlerinden Gül Serdar olarak bilinen kişi akşamüstü oturduğu müezzin odasına iki fahişe kadın götürmüş ancak mahallenin karakol zabıtalari haber alınca odayı basıp suçlulari yakalamışlardır. Olay hakkında verilen takririn üzerine 18 Şevval 1192/9 Kasım 1778 tarihinde sadrazam müezzinin Bozcaada'ya sürgün olunmasını buyurmuştur.⁸¹ Ocak 1796 tarihinde Balat'ta bir camiiin imamı olan es-Seyyid Abdüşşükür'ün geçici olarak şehir dışında bulunan bir kadının evini fahişelere kiraladığından sarayda yargılanıp Bursa'ya sürgün edilerek cezalandırılmıştır.⁸²

18. yüzyıla ait bazı arşiv kaynaklarında fahişe kadınlarla ilişkiye girmiş olan medrese öğrencileri de karşımıza çıkmaktadırlar. Örneğin Nisan 1721 tarihinde Mahmud Paşa Medresesi öğrencilerinden es-Seyyid Hasan odasına erkek dilenci kılığında bir fahişe kadını sokmuşsa da suç üstü yakalandıktan sonra kalebent edilmiştir.⁸³

Sadrazamın 13 Receb 1200/12 Mayıs 1786 tarihli bir buyruktusuna göre Fatih medreselerinden Ayak Tetimmesi tabir olunan medresede Osman ve İsmail adında iki öğrenci dört kadınla yakalanmış ve Rodos kalesine kalebent edilmesi buyrulmuştur.⁸⁴

Limni kazasının naibi Ali'nin 5 Zilhicce 1207/14 Temmuz 1793 tarihinde yazdığı bir ilâmda yine Fatih medreselerinde öğrenci olan Molla Ali, Molla Yusuf ve Molla İbrahim üç fahişe ile yakalandıklarından dolayı Limni adasına kalebent olunmuş, ancak suçlulardan ikisinin gözleri kör, üçüncüsü ise yatalak olduğundan durumları daha da kötüleşmemek için affolunmaları arz edilmektedir. İlâmda sureti olan ve Divân-ı Hümayun çavuşlarından Genç Osman'a ve Limni kalesi dizdarına verilen ahir-i Rabiulevvel 1207/Kasım 1792 tarihli emrin içeriğine göre bu üç medrese öğrencisinin dışında Molla Ömer adında daha bir öğrenci de olaya dahil olmuşken söz konusu dört öğrenci gece vaktinde Sultanmehmet Camii yakınındaki Virana

.....

81 BOA Cevdet Evkaf, 352/1786I.

82 Zarinebaf, s. 98.

83 Zarinebaf, s. 98-99.

84 BOA Cevdet Maarif, 125/6219.

varoşunda üç kişi fahişe kadınla zaptiye tarafından yakalanınca “makas ve piştov ve şiş ile muharebeye” kalkışıp Ömer adındaki öğrenci firar etmiş diğer üç öğrenci ise tutuklanıp ceza olarak Limni adasına kalebent olunmuşlardı. İlâm üzerine sadrazam 24 Safer 1208/1 Ekim 1793 tarihinde üç öğrencinin affedilmesini buyurmuştur.⁸⁵

Ertesi yıl medrese öğrencilerinin dahil oldukları başka bir olay da kayıtlara geçmiştir. Sultanselim semtindeki Kehhalbaşı Medresesi mollalarından Ahmed, Mehmed ve diğer Ahmed üç fahişe kadınla yakalandığına dair takririn üzerine sadrazam 16 Zilkade 1208/15 Haziran 1794 tarihinde suç üstü yakalanan öğrencilerin Boczaadası’nda kalebent olunmalarını buyurmuştur.⁸⁶ 1795 yılında ise Çukur Medrese’de bir grup erkekle yakalanan bir kadın ölümle cezalandırılmış, erkekler ise sürgün ve kalebent edilmiştir.⁸⁷ Buna benzer olaylar 19. yüzyılda da devam etmiştir.⁸⁸

Değerlendirme

Verilen örneklerden belli olduğu gibi 18. yüzyıl Osmanlı İstanbulu’nda fuhuş yapanlar suç üstü yakalanınca ilk önce hapsedilir sonrasında başka yerlere, özellikle adalara (bir daha geri dönmemeleri için adalar daha büyük ve daha zor aşılabilir engeldi) sürgün olunurlardı. 16. yüzyıla ait kanunnamelerde fuhuş yapanlar için cezalandırılmadan önce tanınan *nefs-i ıslah* imkânı, bahsettiğimiz olaylarda sağlanıp sağlanmadığı belli değildir. Ancak 20 Recep 1192/14 Ağustos 1778 tarihinde İstanbul kadısına gönderilen bir ferman tutuklanan fahişe kadınlar kendilerini ıslah etmiş olduklarını ispat edinceye ve mahalle imamlarının vasıtasıyla ve en az iki kişi muteber adamın kefaletiyle bir daha fuhuş yapmayacaklarına dair söz verinceye kadar Baba Cafer Zindanı’nda hapsolünmaları uygun görüp kanunnamelerde bahsedilen bu imkânı sağlamaktadır.⁸⁹

.....

85 BOA Cevdet Maarif, 58/2896.

86 BOA Cevdet Maarif, 124/6197.

87 BOA HAT, 209/10077; Köse, s. 113; Esra Yakut, s. 268.

88 Bk. Zarinebaf, s. 99; Karaca, s. 159.

89 Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-i Belediyye* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995), II, 870; Wyers, s.

İstanbul kadısına gönderilen 1 Recep 1192/26 Temmuz 1778 tarihli bir fermanla mahalle imamları “akçaya meyl ile” fuhuş faillerini ihbar etmemelerinden dolayı bu konuda gereken görevlerinin yerine getirmeleri konusunda şiddetle tenbih edilmiştir.⁹⁰ Halbuki incelediğimiz arşiv kaynaklarında fahişelerle ilişkiye giren erkekler daha sık kalyoncu, medrese öğrencisi ve bazan da imam ve müezzin gibi camilerde görevli olan kişiler karşımıza çıkmaktadır. Ancak bunu belirtmeliyiz ki devlet makamlarına ulaşan bu meseleler karakol zabıtalılarını halkın verdiği ihbar üzerine gayrimeşru ilişkilere giren suçluları tutuklayıp saraya sevkedilmek gibi vazife ile⁹¹ görevlendiren devletin sıkı gözetimi altında tuttuğu asker ve ulema sınıflarına mensup kişilerin dahil oldukları olaylardır ki hem devlet hem toplum bu gibi adamların ahlâkî davranışlarına ve hayat tarzlarına karşı daha büyük hassasiyet gösterdiklerinden bunların doğru yoldan çıktıkları ve ahlâkın arka sokaklarında dolaştıkları zaman daha fazla göze çarpar ve halka ibret olsun diye hemen gereken tedbirler alınırdı.

Araştırdığımız belgelerin arasında önceki dönemlerde de olduğu gibi belgesel anlamda yine bir eksik söz konusudur: eşcinsel fuhuş meselesi. Birçok anlatı kaynaklarında buna örnek varken –örneğin Evliya Çelebi, seyahatnamesinde İstanbul subaşısının gözetiminin altında olan “hîzân-dilberân” (vücutlarını satan delikanlılar) esnafını bahsetmektedir⁹²– Osmanlı makamlarına ulaştırılan hadiseselerin sayısı nispeten azdır. Mevcut araştırmalara göre 18. yüzyıla kadar Osmanlı toplumunda eşcinsel davranışlar yasal anlamda kusura bulunsa da çoğu zaman görmezden geliniyordu.⁹³ Yukarıda

.....

49-50.

90 Ergin, s. 869-870.

91 Zarinebaf, s. 107.

92 *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, cilt 1, kitap 2, s. 477-478; Bozkurt, 213; Sariyannis, s. 61-62.

93 Ze'evi, s. 195-196; Bardakçı, s. 93; Leslie P. Peirce, “Seniority, Sexuality, and Social Order: the Vocabulary of Gender in Early Modern Ottoman Society”, *in Women in the Ottoman Empire. Middle Eastern Women in the Early Modern Era*, ed. Madeline C. Zilfi (Leiden–New York–Köln: Brill, 1997), s. 175; Sema Nilgün Erdoğan, *Sexual Life in Ottoman Society* (İstanbul: Dönence Basım

bahsettiğimiz III. Selim döneminde içkiye ve fuhuşa karşı başlatılan kampanyanın çerçevesinde eşcinsel fuhuşun icra edildiği bir yer olarak da bilinen⁹⁴ “hamâmlardan mazanne-i fazâhat olânlar taharri olunarak derunlarının o makule muftazih emredândan”, yani utanç verici davranışlarla şüphe yaratan hamamların araştırılıp ayıp işlerle uğraşan sakalsız gençlerden tahliyesi emredilmesinin⁹⁵ o dönemde Osmanlı toplumunda nüfuzlu olan Nakşibendî tarikatının Müceddidî kolunun nispeten daha muhafazakar tutumunun bir göstergesi olmasının yanı sıra çok sayıda olan eşcinsellik konulu belgelerden (çoğu tecavüz olayları ile ilgilidir) anlaşıldığı gibi bu durum “görmezden gelmek”ten çok fuhuş yapan eşcinsellere kıyasla fahişe kadınlara karşı daha katı bir tutum sergilenmiş olduğuna benzer.

Fahişe kadınlara yönelik uygulanan daha sıkı takip ve şiddetli cezalandırılma usulleri kadının toplumdaki önemli yerinden ve sosyal rolünden kaynaklanan bir durum olduğu düşünülebilir. Çünkü dinî bakımdan büyük önem taşıyan soyun devamlılığının evlilik çerçevesinde sağlanması için kadının bir toplumsal sorumluluğu söz konusu idi. Dolayısıyla fuhuş yapıp bu sorumluluğu yerine getirmeyen kadınlar ise toplumsal bir tehlike olarak algılanırdı. Ayrıca 1811 yılında Üsküdar’da Balaban iskelesinin etrafındaki bekâr odalarının yıkımı esnasında odaların bazılarında çocuklu fahişelerin kullandığı beşiklerin bulunması⁹⁶ fuhuş meselesinin fazla araştırılmamış bir sosyal boyutunu yani Osmanlı’da bu gibi aile dışında doğrulan çocukların varolmasını ancak haklarında çok az bilgiye sahip olduğumuzu hatırlatmaktadır.

19. yüzyılın ortalarına kadar fuhuşla mücadelede daha nadiren taşlanarak (recm) ya da boğdurularak öldürmek ve halka ibret olsun diye şehir meydanlarında astırılmak, ancak ekseriyetle tutuklama, sürgün ve kalebent etme gibi cezalar uygulanmışsa da fuhuşla başa çıkamayan Osmanlı devleti sonuçta fahişeleri vergilendirmeye tabi

.....

ve Yayın Hizmetleri, 1996), s. 8.

94 Sariyannis, s. 61-62.

95 BOA HAT, 195/9720.

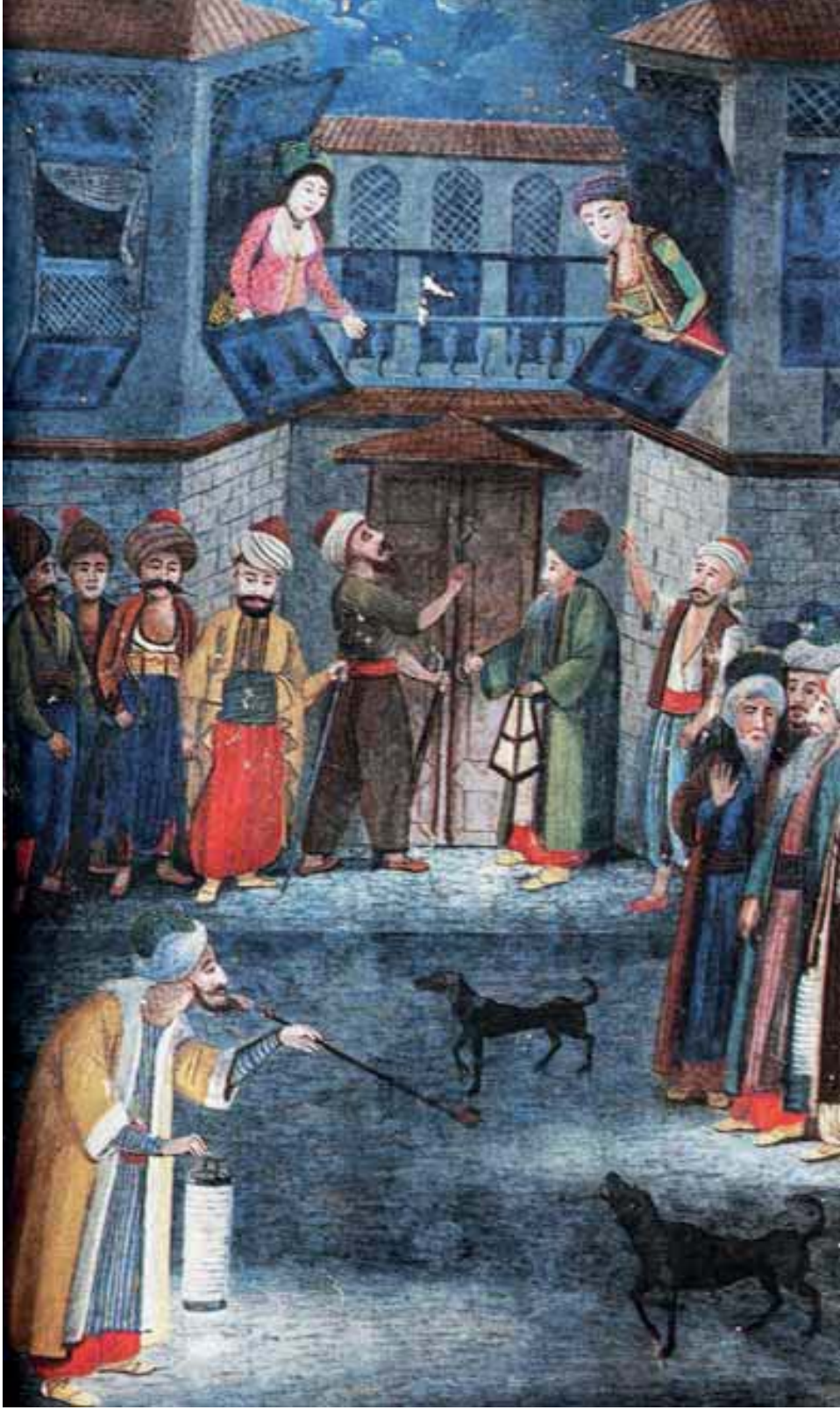
96 Gezer, s. 543.

tutarak fuhuşu bir düzene sokup kontrol altına almak zorunda kalmıştır.⁹⁷

İstanbul gibi öteden beri büyük bir kentin gündelik hayatın bir parçası olan fuhuşu yok etmek için alınan tedbirler ve harcanan çabalar aslında palyatif girişimlerden başka bir şey olamazdı çünkü onu besleyen sosyal ortamı, temel ve cinsel içgüdüleri yok etmek mümkün değil. Fuhuşun yok edilmesinin yerine toplumun arka sokaklarında toplumsal ahlâka ve toplumsal yapıya zarar vermeyecek mertebede kısıtlanması ve sınırlandırılması daha uygun bir yaklaşım olduğu inkâr edilemez bir gerçektir.

.....

97 Bk. Boyar; Kemal Yakut ve Aydın Yetkin; Engin Kırılı, "Tanzimat Sonrası Fuhuş Hadisesine Yaklaşımda Yaşanan Değişim", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/12 (2010), s. 39-51.

İstanbul'da mahalle baskını, Enderunlu Fazıl, *Zenânnâme* (1793), İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY.5502, vr. 148a.

Kaynak: Metin And, *Osmanlı Tasvir Sanatları 1. Minyatür* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2002), s. 387.